

ESA KONTTINEN

Ympäristösosiologian tutkimusryhmä Jyväskylässä

Ympäristösosiologia on kuulunut Jyväskylän sosiologian suosikki-tutkimusalueisiin pari vuosikymmentä. Alueen tutkimus käynnistyi täällä aivan 1980-luvun lopulla; Tapio Litmasen gradutyö ydinjätteen kaavaillun loppusijoituspaikan kiistoista valmistui vuonna 1990. Tapio aloitti uuden vuosikymmenen alussa tuntiopettajana sosiologian laitoksella jatkaen ympäristöteeman parissa. Yhdessä Tuomo Särkikosken kanssa hän perusti 1992 Sosiologipäiville ympäristösosiologian ryhmän. Olin itse kiinnostumassa yhä enemmän ympäristösosiologiasta tutkittuani vuosia intensiivisesti professioiden sosiologian teemoja. Väiteltäni loppuvuonna 1991 professioaihepiirin monografialla kaipasin uutta tutkimusaluetta vanhan rinnalle.

Ympäristösosiologian yleinen nousu laajalla rintamalla ajoitui noihin ja edeltäviin vuosiin. Ympäristö oli 1980-luvun kuluessa noussut yleiseen tietoisuuteen ja yhteiskuntatieteessä se tuli kuumaksi aiheeksi viimeistään Ulrich Beckin ja kumppaneiden toimesta 1980-luvun jälkimmäisellä puoliskolla. Ympäristöuhat ja suurvaarat työntyivät modernisaatiota tutkivan sosiologian ytimeen ja pian sosiologian keskeiset foorumit suorastaan tulvivat aihepiirin esityksiä. Jyväskylässä yhteiskuntatieteissä näihin haasteisiin reagoi sosiologian lisäksi yhteiskuntapolitiikka Marja Järvelän ja Markku Wileniuksen ilmastomuutosta koskevin tutkimuksin.

Kuten muuallakin yliopistoissamme, myös Jyväskylässä yhteiskuntatieteellisen ympäristökiinnostuksen viriäminen liittyi osaltaan 1980-luvun loppupuolen ja 1990-luvun taitteen ympäristöprotestien aaltoon, jota leimasivat vanhojen metsien suojelukonfliktit periferiassa ja kulttuurirakennusten suojelukiistat suurissa kaupungeissa. Ensimmäiset ympäristösosiologian gradut ilmensivät tätä hyvin. Gradunsa ohella Tapio oli kerännyt harjoittelutyönään Martti Siisiäisen

Research group of environmental sociology in Jyväskylä

Kirjoitus on julkaistu alun perin YHYS-verkkosivuilla 2013.

Research in environmental sociology began at the University of Jyväskylä at the end of the 1980s, in connection to the overall rise in environmental consciousness and the works of Ulrich Beck and others. The increasing interest in the environment in the social sciences was also due to waves of environmental protest concerning the conservation of old forests and cultural heritage. This attracted young scholars especially and a large number of Master's theses were written in environmental sociology. External funding facilitated the formation of a research group that had the research seminar as its core – a combination of a reading circle, project meetings, and student supervision. As professor emeritus Esa Konttinen writes, the research group was exceptionally colloquial and extended beyond the lecture halls, with peer learning taking place for instance on joint hiking trips. The text was originally published on the website of the Finnish Society for Environmental Social Science in 2013.

ohjauksessa Luonnonsuojeluliiton piirijärjestöiltä aineiston käynnissä olevista ympäristökonflikteista. Teema-alueella Leena Suopajarvi aloitti gradu-työnä väitöskirjaan johtaneen Vuotos-konfliktin tutkimuksensa. Ajankohdan protestit tempasivat minutkin konfliktien tutkimukseen. Kohdallani asiaan myötävaikuttii se, että asuinpaikkakunnallani Säynätsalossa leimahti paikallinen kiista, joka suorastaan haastoi sosiologiseen tarkasteluun. Asukkaat ottivat äänekkäästi kantaa paikallisiin ympäristöpulmiin ja vähät välittivät paikkakunnalla siihen saakka tiukasti ja jäykästi valtaa pitäneestä kunta-oligarkiasta. Miten se oli äkkiä mahdollista niin ettei valtaapitävillä ollut yrityksistään huolimatta mitään mahdollisuutta pysäyttää vyöryä? Koetin vasta kysymykseen artikkelillani Ari Lehtisen ja Pertti Rannikon toimittamassa teoksessa *Pasilasta Vuotokselle – Ympäristöliikkeen uusi aalto* (Gaudeamus, 1994). Teos kokosi maamme yliopistoissa toimivia yhteiskuntatieteellistä ympäristötutkimusta tekeviä tutkijoita yhteiseen kirjaprojektiin. Jyväskylästä teokseen osallistuivat kirjoituksillaan lisäseni Tapio Litmanen ja Leena Suopajarvi.

Nuorten tutkijoiden (itse olin jo melkein neljävitonon) ympäristöherääminen oli ympäristösosiologian nousun avaintekijä Jyväskylässä. Motivoituneita graduvaiheen opiskelijoita ilmaantui nopeasti lisää, ja pian kokonainen laudaturseminaariryhmä koostui pelkästään ympäristösosiologian aihepiirintöistä. 1990-luvun alkuvuosina Marja Ylönen, Matti Nieminen, Ilkka Virmasalo, Päivi Peltomäki (Lahdenmäki) ja Kimmo Saaristo tulivat ryhmään gradututkimuksineen. Saatuani Suomen Akatemialta apurahan paikallisten ympäristökonfliktien tutkimukseen avautui mahdollisuus pitkäjänteisempään työhön. Tapio suoritti lisensiaatin tutkinnon ydinjätetutkimuksillaan 1994 ja hänen kanssaan ideoimme ryhmän toimintaa, organisoimme julkaisuja, ja toimimme opiskelijatöiden ohjaajina.

Tutkimme ydinjätteen loppusijoituskonflikteja (Tapio Litmanen), Vuotos-konfliktia (Leena Suopajarvi), Päijänne-liikettä (minun lisäksi Marja Ylönen), Vaarunvuori-konfliktia (minä), rantojensojeluohjelman ristiriitaisuutta Keski-Suomessa (Matti Nieminen), henkilökohtaista ekologiaa (Kimmo Saaristo), Luonnonsuojeluliiton Jyväskylän yhdistysten ristiriitoja 1970-luvulla (Ilkka Virmasalo) ja ympäristönsuojelusihteereiden työtä (Kimmo Saaristo ja minä) puun ja kuoren välissä,

Yhteiskuntatieteellisen ympäristökiinnostuksen viriäminen liittyi osaltaan 1980-luvun loppupuolen ja 1990-luvun taitteen ympäristöprotestien aaltoon, jota leimasivat vanhojen metsien suojelukonfliktit periferiassa ja kulttuurirakennusten suojelukiistat suurissa kaupungeissa.

kuten Kimmo Saaristo artikkelin otsikoi. Melkopian ryhmä käsitti graduseminaarilaisia ja koke-neempia tutkijoita yhteisessä seminaariryhmäs-sä. Projektitutkimus ja graduseminari muodostivat kiinteän kokonaisuuden: yhteinen nimittäjä oli ympäristösosiologian tutkimusryhmä. Mukaan tuli lisää graduvaiheen opiskelijoita ja sitä myöten myös aiheet monipuolistuivat.

Ryhmä julkaisi ensimmäiset tuotokset 1993 *Janus-lehdessä* (Tapio Litmanen, Päivi Lahdenmäki, Sanna Lahtinen, Aki Laine, Marja Ylönen) ja 1994 sosiologian julkaisusarjassa sekä mainitussa Ari Lehtisen ja Pertti Rannikon toimittamassa *Pasilasta Vuotokselle -teoksessa*. Päijänne-liikkeen tutkimukseni ”Päijänne puhtaaksi – reitit vedet raikkaammiksi” julkaistiin myös 1994 (Jyväskylän yliopiston sosiologian laitoksen julkaisuja 57 /1994). Kirjoituksistamme (Matti Nieminen, Tapio Litmanen ja minä, täydennettynä yhteiskuntapolitiikan ilmastotutkijan Markku Wileniuksen artikkelilla) koottiin *Sociologia-lehden* ympäristösosiologian teemanumero (4/1996). Tapion kanssa toimittamamme *Ekokuntia ja ökykuntia* julkaistiin 1996 (SoPhi), ja neljän tutkijan artikkelikokoelma *All Shades of Green* vuonna 1999 (SoPhi). Tapio Litmanen toimitti yhdessä Pekka Hokkasen ja Matti Kojon kanssa kokoomateoksen *Ydinjäte käsissämme* (SoPhi 1999). Kokoomakirjojen ja monografioiden lisäksi julkaisimme alan tieteellisissä lehdissä sekä muiden toimittamissa kokoomateoksissa artikkeleita. Osallistuimme (Marja Ylönen, Tapio Litmanen ja minä) artikkeleillamme *Kaj Ilmosen ja Martti Siisiäisen toimittamaan teokseen Uudet ja vanhat liikkeet* (Vastapaino, 1998).

Onnistuin saamaan lisää tutkimusrahoitusta Suomen Akatemialta 1990-luvun jälkipuoliskol-

la, mikä osaltaan mahdollisti tutkimusryhmämme toiminnan jatkumisen laajalla rintamalla. Sain avukseni siviilipalvelusmies Jukka Peltokosken, joka avusti Suomen luonnonsuojeluliiton paikallisaktivisteja koskevassa tutkimuksessani (*Ympäristökansalaisuuden kyläsepat*, SoPhi 1999). Sen vielä ollessa käynnissä suunnittelimme uutta tutkimusta, tällä kertaa kohteena oli 1990-luvun nuorten ympäristöradikalismi ja eläinoikeusliike sen keskiönä. Jukalla oli yhteyksiä nuorten toimintaryhmiin, joiden luottamusta hän nautti. Ilman häntä empiirinen aineistonkeruu olisi luultavasti ollut mahdotonta. Nyt onnistuimme hankkimaan melko ainutlaatuisen kyselyaineiston aktivisteilta Jukan kiertäessä aktivistien kokoontumisissa lomakepinot mukanaan. Tutkimuksemme (Konttinen & Peltokoski, *Ympäristöprotestin neljäs aalto. Eläinoikeusliike ja nuorten ympäristöradikalismi 1990-luvulla*, SoPhi 2004) saikin sitten osakseen huomiota. Kiinnostukseni modernin ympäristöliikehännän dynamiikkaan ja modernin kauden vaiheisiin Suomessa näkyvästi niin tässä kuin muissakin monografioissani ja artikkeleissani.

Onnistuin saamaan lisää tutkimusrahoitusta Suomen Akatemialta 1990-luvun jälkipuoliskolla, mikä osaltaan mahdollisti tutkimusryhmämme toiminnan jatkumisen laajalla rintamalla.

Innostustamme kuvaa hyvin toimintamme kokonaisvaltaisuus. Keskustelimme ympäristöasioista ryhmässämme ja tietenkin seurasimme muualla ympäristötutkimuksen rintamalla tapahtuvaa. Perustimme nuoreen Internet-maailmaan omat ympäristöprojektin kotisivumme, joilla esittelimme toimintaamme ja julkaisujamme. Kotisivut löytyvät edelleen google-haulla ja sisältävät tarkkaa tietoa ryhmästä ja tutkijoista 1990-luvulla ja 2000-luvun taitteessa; 2000-luvun alun jälkeen emme kuitenkaan enää olleet riittävän resurssoituneita sivuja päivittämään.

Koska yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen kenttä oli kehittyvässä vaiheessa, kutsuim-

me paljon vierailijoita kotimaasta ja ulkomailta. Timo Järvikosken, Pertti Rannikon, Ari Lehtisen ja useiden muiden tutkimuksista haluttiin kuulla myös livenä Jyväskylässä. Ympäristösosiolegian, yhteiskunnallisten liikkeiden tutkimuksen ja yhteiskuntapolitiikan yhteistyönä saimme vieraiksi muun muassa Karl-Werner Brandin, James Jasperin, Andrew Jamisonin, Riley Dunlapin, Eugene Rosan, Arthur Molin ja Fredrick Buttelin. Esimerkiksi Karl-Werner Brandin perinpohjaiset luennot Jyväskylässä syventyivät entisestään yhteisen juna- matkan aikana Jyväskylästä Rovaniemelle, missä Martti Siisiäisen organisoimassa kansainvälisessä kesäkoulussa keskustelut yhteiskunnallisista liikkeistä ja ympäristökysymyksistäkin jatkuivat isolla porukalla Lapin yöttömässä yössä.

Panostimme myös opetukseen ja ohjaukseen. Ympäristösosiolegian seminaariryhmä oli opetuksen perusta, jossa yhdessä opiskelimme ja ohjasimme toisiamme. Seminaarit olivat yhdistelmä luku- piiriä, projektitapaamisia ja eri tasoista ohjausta. Opettajien ja opiskelijoiden raja-aitaa yritettiin madaltaa eri keinoin. Myöhemmin organisoimme lu- entosarjat aineopintotasolle. Niissäkin sovellettiin opiskelijoiden osallistamista eri pedagogisin keinoin. Tutkintovaatimuksiin sisällytettiin eri opintotasoille kurseja aihepiiristä. Näin ympäristösosiolegiasta jäi pysyvä jälki Jyväskylän sosiologiaan.

Emme jääneet komeroihimme yliopiston seinien sisään. Teimme retkiä luontokohteisiin, kuten Päijänteelle veneelläni, patikkaretkiä Muuratsalon kallioille, läheisiin kansallispuistoihin ja muun muassa Viitasaaren luontokohteisiin, joissa oppaanamme oli ryhmäämme kuulunut paikallinen metsänsinööri Matti Kuurne. Retket olivat hauskoja ja virkistäviä irtiottoja tutkimuksen arkipäivästä. Muistan, kun paluulähtömme päiväretkeltämme Helvetinkolulta hieman viivästyi ja eräs ryhmän jäsenistä uhkasi myöhästyä sopimaltaan tapaamiselta samana iltana. Kännykätäkään eivät olleet vielä aina mukana matkassa, kuten nykyisin, tai sitten ne eivät kaukana korvessa toimineet. Niinpä juoksimme polkua pitkin usean kilometrin matkan autoillemme, me muut silkasta solidaarisuudesta deittaajaa hoputtaen, jotta tärkeä tapaminen ei menisi pieleen.

Joukkomme laajeni ja muun muassa kaupunkitutkija Terttu Nupponen tuli ryhmäämme. Loimme tutkimuksellisia suhteita oman oppiaineemme

Jyväskylän yliopiston ympäristö-
sosiologian tutkimusryhmää
Mattilanniemen sillalla joskus
1990-luvun lopulla. Vasemmalta
oikealle Tapio Litmanen, Matti
Nieminen, Martti Kaunistmaa,
Marja Ylönen, Minna Heikka,
Esa Konttinen ja Jukka Peltokoski.
Kuva: Esa Konttinen.

ja laitoksen ulkopuolelle, historian laitokselle sekä myös luonnontieteiden puolelle Päijänteen vesitutkijoihin – olin heihin tutustunut Päijänne-liikettä koskevan tutkimukseni aikana. Sieltä suunnalta ryhmäämme hakeutui biotieteissä myöhemmin väitellyt Kari Muje. Erityisen maininnan ansaitsee yhteistyömme Keski-Suomen ympäristökeskuksen kanssa. Useampikin gradu sai alkunsa ympäristökeskuksen aloitteesta. Yhteistyö oli hedelmällistä; me teimme tutkimusta tutkimuksen ehdoilla eikä rahallisesti avustanut osapuoli siihen puuttunut. Uskon, että myös Risto Palokankaan johtama ympäristökeskus oli saamiinsa tutkimuksiin tyytyväinen.

Ympäristökeskuksen aloitteesta alkunsa saaneista graduista Matti Niemisen työ *Rantojensuojeluohjelma – kilpailevia tulkintoja ja vertautumatonta rationaalisuutta* (Sosiologian laitoksen julkaisuja 11/1994) sai Westermarck-seuran vuoden parhaan sosiologian gradun palkinnon. Matti kävi Oulun sosiologipäivillä pokkaamassa palkinnon nukuttuaan yönsä asemahallin puisella penkillä – liekö ollut hotelleissa täyttä, vai aseman penkki muuten vain riittävän hyvä paikka yöpymiseen. Matti Niemisen ohella ryhmästäimme Kimmo Saaristo sai Westermarck-seuran palkinnon tutkimuksellaan *Henkilökohtainen ekologia. Onko vihreä elämäntapa vastausyritys moderniin?* (Sosiologian laitoksen julkaisuja 58/1994). Keski-Suomen ympäristökeskus palkitsi Natura-ohjelmaa koskeneen Susanna Kijärven gradututkimuksen *Paljon melua Naturasta* (Sosiologian julkaisuja 69 /2002).

Yhteistyö ympäristökeskuksen seuraajan ELY-keskuksen ympäristöpuolen kanssa jatkuu edelleen: Päijänteen biosfäärihanketta koskeva Satu Savannon sosiologian gradu valmistuu näinä päivinä. Yhteistyötä on vuosien varrella tehty Jyväskylän kaupungin, jätehuoltoyhtiöiden, liikenneministeriön ja entisen kauppa- ja teollisuusministeriön kanssa.

Tapio ja Marja saivat tutkimusrahoitusta hankkeilleen sekä nimityksiä opetustehtäviin Jyväskylässä, toiset muissa yliopistoissa. Pirita Juppi, Jukka Peltokoski ja Miikka Pyykkönen toimittivat kokoomateoksen *Liike-elämää* (SoPhi 2003). Ryhmäämme ja sen liepeille tuli jatko-opiskelijoita, kuten Aino Palmroth, joka väitteli Jyväskylässä 2004 tuulivoimatutkimuksellaan, Ilkka Kauppinen, jonka väitöskirja *Moraalitalous* (Vastapaino) valmistui 2004, ja Miikka Salo, joka väittelee näinä päivinä uusiutuvaa energiaa koskevalla tutkimuksellaan. Jukan

Ympäristösosiologian seminaari-ryhmä oli opetuksen perusta, jossa yhdessä opiskelimme ja ohjasimme toisiamme. Seminaarit olivat yhdistelmä lukupiiriä, projektitapaamisia ja eri tasoista ohjausta.

kanssa jatkoimme liikkeiden tutkimusta ja julkaisimme vuonna 2010 e-kirjan *Verkostojen liikettä* (Kansalaisyhteiskunnan tutkimusportaali). Luulisin, että hyvinkin yli puolen sataa ympäristöaiheista gradu on tähän mennessä valmistunut sosiologian yksikössä, monetkin varsin laadukkaita. Julkaisimme niistä joitakin sosiologian julkaisusarjassa.

Sosiologinen tutkimustieto voi lisätä ymmärrystä niistä mekanismeista jotka tuottavat uhkia ympäristölle, sekä myös niistä, jotka auttavat ratkomaan ongelmia.

1990-luvun ydinryhmästämmme lähes kaikki ovat väitelleet, Tapio Litmanen ydinjätteiden loppusijoitusta koskevalla tutkimuksellaan *The Struggle Over Risk* Jyväskylässä 2001, Leena Suopajarvi Vuotos- ja Ounasjoki -konflikteista Lapin yliopistossa (2001), Kimmo Saaristo tutkimuksellaan *Avoin asiantuntijuus* (2000) Helsingin yliopistossa, ja Marja Ylönen tutkimuksellaan ympäristöririkoksista Jyväskylässä puolitoista vuotta sitten. Ilkka Virmasalo väitteli Jyväskylässä 2002 työpoliittisella aiheella. Lisensiaatin tutkinnon suorittivat Tapio Litmanen lisäksi Matti Nieminen ja Marja Ylönen 1990-luvulla, Jukka Peltokoski 2000-luvun puolella. Ryhmämme tarjosi kasvualustan tai tukijalan – kenelle suuremmissa, kenelle pienemmässä määrin – usealle tutkijan- ja opettajanuralle, niin ympäristöteeman alueella kuin muillakin sosiologian ja yhteiskuntatieteen tutkimuskentillä. Melkein kaikki väitelleet ovat yliopistollisissa opetus- tai tutkimustehtävissä.

Ympäristökongfliktit ja -liikkeet, niiden lähihistorian ja dynamiikan ymmärtäminen, valtiolliset ympäristöhankkeet (rantojensuojeluohjelma, Natura-ohjelma), energiakysymysten yhteiskunnalliset ulottuvuudet sekä ympäristöririkokset ovat kuuluneet jyväskyläläisen ympäristösosiologian keskeiseen aihekenttään. Selkeä 2000-luvun trendi on ollut kansainvälistyminen, jota ovat edistäneet ennen muuta Tapio ja Marja: kummallakin on kotimaisten verkostojen ohella kansainvälisiä yhteistyökumppaneita ja nippu julkaisuja kansainvälisillä areenoilla. Heillä on myös gradu- ja jatko-opiskelijoita omissa hankkeissaan. Ympäristösosiologiaan

kuuluvia gradututkimuksia tehdään myös vuonna 2007 toimintansa aloittaneessa Kansalaisyhteiskunnan asiantuntijuuden maisteriohjelmassa.

Ympäristösosiologian tutkimusryhmämme, tai ympäristöprojektimme, kuten sitä aluksi nimitimme, oli 1990-luvulla ja sen jälkeenkin tutkijaurani mielenkiintoisinta vaihetta. Työmme ei ollut mitään pakkopuurtamista tai julkaisupisteiden ulko-kohtaista haalimista – nykyisiä laskentamalleja ei onneksi tuolloin vielä ollut keksittykään. Olimme integroitunut ryhmä ja teimme tutkimusta korkealla motivaatiolla. Tuo motivaatio nousi ymmärryksestä, että ympäristön säilyminen terveenä on niin ihmisten kuin muidenkin eliöiden hyvinvoinnin keskeinen edellytys. Koimme, että sosiologinen tutkimustieto voi lisätä ymmärrystä niistä mekanismeista jotka tuottavat uhkia ympäristölle, sekä myös niistä, jotka auttavat ratkomaan ongelmia. Voin sanoa, että elimme tutkimusta. Ryhmästämmme muodostui vahva yhteisöllinen resurssi siinä toimiville tutkijoille ja opiskelijoille. Se oli samalla kertaa motivaatio-, tieto-, keskustelu- ja kokonaisvaltaisuudessaan jopa elämäntapayhteisö. Työmme 1990-luvulla elää tänään tuoreina tutkimuksina ja uusina avauksina.